

AKLIN ÇEŞİTLERİ

Son olarak:

Dördüncü tip akla,
Külfî Akıl ya da **Akl-ı Kül** denir.
Bu akıl, kâmil insanların aklıdır. Başka bir
ifâdeyle Tasavvufta, kendisini yaratana kavramayı
başarmış olan, akla **Akl-ı Kül** denir. Akl-ı Kül'e sâhip olan,
insanlar, kendi **yaradılış** gâyesini kavramış olan ve buna uygun
hareket eden, Allah'ın (CC) **Yeryüzü**'ndeki halîfesi olan kâmil insanlardır.

Prof^Ω. Dr. Mustafa TEMİZ^δ
27.12.2017

“O kâfirlerin hâli,
sâdece bir çağırma veyâ bağırmandan
başkasını işitmeyerek **haykıranın** hâline benzer; onlar
sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da **emezler!**-**Bakara Sûresi, âyet 171**”

“**Ey kavmim!** Bu iş için sizden bir ücret
istemiyorum. Benim ecrim ancak beni yaratana âittir. Artık akıllanmayacak mısınız?”
Hud Sûresi, âyet 51

“Geceyi, gündüzü,
Güneş'i ve **Ay**'ı sizin
hizmetinize O verdi. Bütün yıldızlar da
O'nun emrine boyun eğmişlerdir. Şüphesiz ki bunda
aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır-**Nahl Sûresi, âyet 12**”

“(İbrahim) dedi: “O hâlde,
Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar
veremeyecek olan putlara **mı** tapıyorsunuz? Size de, Allah'ı bırakıp
taptıklarınıza da yazıklar olsun, siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?”
Enbiâ Sûresi, âyet 66-67

Akıl

Akıl, Arapça '**ukl**' kelimesinden gelmiştir; '**bağlamak**' anlamındadır.
Düşünmek, kavramak ve bilgi elde etmek için, **gerekli olan güce de akıl de-**
nir.

^Ω Pdf dosyalarında sayfa sonlarındaki pdf, html uzantılı ve diğer adresler tıklanıldığında, internetteki bu ilgili yazılara ânında ulaşılabilir.

^δ Yazar, *particilik taassubunu* reddeder, **Türkiye Gemisi**'nin batmamasının garantisinin, İslâmî istikâmet doğrultusundaki çalış-malarda olduğuna inanır ve bu nedenle İslâmî istikâmeti benimseyenlerin tarafındadır. Yazar hakkında daha fazla bilgilenmek isteyenler, aşağıdaki internet adresini **tıklayabilirler**:
[http://mtemiz.com/bilim/BHB%20GEÇTİ%20\(Yalnızca%20çocuksuz%2031.07.2015\).pdf](http://mtemiz.com/bilim/BHB%20GEÇTİ%20(Yalnızca%20çocuksuz%2031.07.2015).pdf)

Aklın Özellikleri

Akıl sâhip **olduğu** özelliğiyle **eşyânın**, *güzellik, çirkinlik, kemâl ve noksanlıklarıyla ilgili*, özelliklerini **idrak** eder. Aynı zamanda **akıl**, iki şeyden daha **hayırlısını** ya da daha **şerlisini** de anlar. **İnsan** akıl gücüyle, *gerekli bilgileri de edinir*.

İnsanda, meleklerde ve cinlerde bulunan **akıl**, *yalnız başına Allah'ı (CC) bulabilir* ama **Allah'ın (CC) murâdını**, *neleri sevip nelerden hoşlanmadığını bulamaz ve bilemez*. Onun için **Allah (CC)** kullarına, *rahmet olarak*, Peygamberler göndermiştir. **Akıl**, *doğrudan doğruya anlayamadığı*, **Allah'ın (CC) murâdını**, *O'nun neleri sevip nelerden hoşlanmadığını*, peygamberlerin bildirmelerinden sonra anlar.

Elde edilen, faydalı bilginin kullanılmamasına, akılsızlık denir. Kur'an'ı Kerîm, akıllarını kullanmayanlar için:

*“O kâfirlerin hâli, sâdece bir çağırma veyâ bağırmandan başkasını işitemeyerek haykıranın hâline benzer; onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, akıl da etmezler!”*¹ buyuruyor.

Peygamber (SAV) Efendimiz'in, *'Allah, akıldan daha büyük bir şey yaratmamıştır.'* **buyurması**, esâsının aklın doğuştan olduğunu; *“Hiç kimse kendisini hidâyete götüren ya da tehlikeden alıkoyan akıldan daha fazîletli bir özellik kazanmamıştır.”* **hadîsi** ise, *aklın insanlara, sonradan, verilen bir özellik olduğunu gösteriyor*. Bu iki **bilgi**, *birleştirildiğinde*, doğuştan **başlayan** aklın, *sonradan geliştirildiğine işâret ediyor*.

Akıllı insan, ilerisini **düşünen** insandır.

Peygamber (SAV) Efendimiz, *“Akıllı insan, nefisini kontrol edip ölümden sonraki hayat için hazırlanan kimsedir.”* diyor.

İmâm-ı Gazâlî **aklı**, *dört özelliğiyle*, **târif** ediyor:

a) *İlim öğrenenerek insanları diğer canlı varlıklardan ayırana,*

¹ Bakara Sûresi, âyet 171.

b) *Faydalı olanla zararlıyı kavrayan, ikinin birden çok olduğunu, bir insanın bir anda iki yerde bulunamayacağını, bütünüün parçalarının her birinden her zaman büyük olması gibi, zarûrî özellikleri anlayana,*

c) *Tecrübelerden elde edilene,*

d) *Bilinen bilgilerden hareket ederek gidilmeyen, görülmeyen yerleri gören mânevî güce **akıl** denir.*

Aklın, **neticeye** varmak için, **tâkip** ettiği, iki davranışı vardır:

Akıl birinci davranışında, *düşünerek ağır ve yavaş hareket eder. Buna **fikretmek** denilir.*

Aklın **ikinci** davranışı ise, *onun, bir anda bir hamlede, sonucu yakalamak için, **anî** olan **seyir hâlidir**. Bu tür seyre ‘**hads**’* denilir. Hads, *ya çalışarak kazanılır, ya da Allah (CC) vergisidir.**

“Aklın en **düşük** mertebesine **delilik**, *aklın en **yüksek** mertebesine, **akl-ı evvel** denir. Yâni başlangıçtan **sonu**, sondan başlangıcı, evvelden **âhiri**, âhirden evveli, **tam bir olgunluk** ve **gerçekle** gören **akl-ı evvel**, Peygamber (SAV) Efendimiz’in nûrudur.*

“*Akıl yetersiz kaldığını anladığı **anda**, kontrolü îman gücü **ele** alır. Akıl, îman edilecek şeyin **ne** olduğunu araştırarak, îmanın **buna**, etki altında kalmadan, hür olarak geçişini sağlar. İman gücü kontrolü elde ettiğinde, **akıl**, kendini îmâna uydurur, bundan sonra hep îmanın gelişmesi için çalışır.*

Akıl Yolu

Peygamber (SAV) Efendimiz:

“*Dinin direği akıldır.*” buyurmuşlardır.

Aklı olmayanın dini de olmaz. **İmâm-ı Gazâfî**, *akıllarını kullanamayan aptallara bile, mezarda sorgu ve suâlin olmayacağını söylemiştir.*

* *hads*, uzun düşünce ve delifle ihtiyaç kalmadan hâsıl olan ilim, sūr'at-i intikal, ânî ve doğru idrâk, delilden neticeye çabuk varmak demektir.

Yaratılışlarında kusursuz **olup** da **akıllı** oldukları hâlde, *iş, düşünüş, görüş ve müşâhadelerini akılla birleştirmeyen insanlara*, halk arasında **akılsız** insan denir.

“*Ve de derler ki, ‘Eğer biz dinleseydik yâhut düşünüp anlasaydık, şu çılgın ateşin halkı arasında bulunmazdık!’*”² “**âyetinden** anlaşıldığına göre, *iş, düşünüş, görüş ve müşâhadelerini akılla birleştirmeyen*, akla sâhip **olmanın** gereğini yapmayan, *insanlar çılgın ateşi hak etmektedirler.*

Özgür irâdenin emrinde bulunan akıl, gerek şer tarafına, gerekse hayır tarafına da, başka bir ifâdeyle, gerek **bâtıl** tarafına, gerekse **hak** tarafına **da** çalışır³

Günümüzde aklın **gereğini**, özgür irâdesini kullanarak, kaç kişi yerine getiriyor **ki**?

Doğru yol, başka bir ifâdeyle, **Sırat-ı Müstakîm**, İslâm yolu, *yâni Şe-rîat birdir; sapık* yollar sonsuz denecek kadar çoktur. *Akıllarını kullananlar*, akl-ı selîm (sağduyulu) **insanlar**, *doğruya yaklaşrlar*. Onun için ‘*Aklın yolu birdir.*’ demişler... *Doğru yoldan sapanlar*, bu sapıklıklarının **cezâsını**, *akıllarını hak yolda kullanmadıkları için*, çekeceklerdir.

Akıl ve anlayış ya da ahmaklığın **temeli** yaratılıştandır. *Bunların esas-ları*, sonradan temin edilemez. *Ama akıl ve anlayışın asılları* varsa, **bunlar**, *eğitimle, tecrübe ve denemelerle*, yâni hak ve bâtil bilgilerin karşılaştırılmalarıyla, *geliştirebilmektedir.*

Bununla berâber, akıl her şey değildir, *onun da bir sınırı vardır.* İnsanın diğer uzuv ve kuvvetleri gibi, *o da sınırlıdır.* Belirli bir **sınır** içerisinde hük-münü yürüten **akıl**, *fizik ötesindeki birçok gerçeği kavrayamaz*, dinin birçok gerçeklerini bilemez. Bu **hakîkatler**, *ancak vahiy yolu ile bilinebilir.*

Dinin bildirdiği gerçekler ancak akıl ile anlaşılabilir. *Gerçekler akıl ile bağdaştığı hâlde*, gerçek olmayanlar **da**, *dâimâ akıl ile çelişki içindedir.* Bu nedenlerle **akıl**, *hak ve gerçek din olan*, **İslâm** ile dâimâ birlik ve ilişki içinde bulunur.

² Mülk Sûresi, âyet 10.

³ Temiz, M., **Öz Benlik Toplantısı**, Alındığı İnternet Elektronik Adresi, <http://mtemiz.com/bilim/ÖZ%20BENLİK%20TOPLANTISI.pdf> YA DA <http://mtemiz.com/bilim/ÖZ%20BENLİK%20TOPLANTISI.docx>, En Son Erişim Tarihi: 20.09.2014, <http://mtemiz.com/bilim/bilimkosesi.htm>

Akl-ı Maaş, Akl-ı Maad, Cüz-î Akıl Ve Akl-ı Kül

Diğer bir sınıflamaya göre akıl, **üç**e ayrılır: **Birincisi**, *sâdece yeme-içmeyi beceren akıldır ki buna, Akl-ı Maaş* denmektedir. *Nefsin hâkim olduğu bu akla, hayvânî akıl* da denmektedir. Akl-ı maaş **sâhipleri**, *dünyâdan zevk almak, nefislerinin isteklerini yerine getirmek ve eğlenmekten başka bir şeyi düşünmezler*.

İkinci tip akıl, *korkuya dayanır*. Bu yüzden bu akıl, dinin emir ve yasaklarına uyar, **Akl-ı Maad** adını alır. Ce-hennem azâbından kurtulmak için, *hâlini islâh etmeyi, düzeltmeyi düşünür*. *Kemal sıfatları kazanmak için, bu akıl* da, *yeterli değildir*.

Üçüncüsüne, **Cüz-i Akıl** denir. Bu **akıl**, *normal insanın akıldır*. **Cüz-i Akıl**, fizikî âlemi öğrenebilir, *somut olanı çözebilir*. **Âhret**'i, metafizik âlemini bilemez. *Ara sıra mâna âlemini düşünür* ama kavrayamaz.

Çözemediği, bilemediği için de, *her zaman şüpheye düşebilir*, dolayısıyla kesin bilgiye kavuşamaz. *İçlerinden çok azı, nurlu insanları gördüğü zaman, onlardaki bu farkı anlayabilir, sonra sever, hayran olur, onlara ve onların fizik ötesi ile ilgili sözlerine, bildirdiklerine inanır*.

Son olarak:

Dördüncü tip akla, **Küllî Akıl** ya da **Akl-ı Kül** denir. Bu akıl, *kâmil insanların akıldır*. Başka bir ifâdeyle Tasavvuf'ta, *kendisini yaratıcı kavramayı başarmış olan, akla Akl-ı Kül* denir. *Akl-ı Kül'e sâhip olan, insanlar*, *endi yaradılış gâyesini kavramış olan ve buna uygun hareket eden, Allah'ın (CC) Yeryüzü'ndeki halîfesi olan kâmil insanlardır*.